

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Hieronymi Dandini Cæsenatis E Societate Iesv De Corpore
Animato Lib. VII.**

Dandini, Girolamo

Parisiis, 1611

IX. Quibus inditiis te[m]peratio quæque cognoscatur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95641](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95641)

Humanam temperationem animalium non esse.

membra, queam cum corde proportionē teneat, ut temperare quoquo modo ac mitigare illius actionem possint; quamvis caloris & frigoris totidem gradus non sint, in ceteris fortasse animalibus, in quibus tam vehemens calor non inest, facilius reperias æquales utriusque qualitatis gradus. Hinc verò consequens est, humanam hanc temperationem in totius generis animalium latitudine atque inter illius extrema minimè esse mediam: siquidem calidissimi animalis temperatio ad summam potius intentionem, hoc est ad alterum extremorum accedit. Hocque nomine perfectissima iudicatur, quoniam eius perfectio in excessu quodam versatur, quo ad operandum anima optimè comparata est. Cum enim vniuersæ eius operationes calorem possulent, ubi mediocritas fuerit calor, infirma profus erit & imperfecta operatio.

Temperations species.

Ergo duo ponantur extrema: alterum, quod maxime declinet ad frigus & siccitatem; alterum quod ad calorem & humorem: illud ad qualitates mortis; hoc ad eas, quæ vitæ sunt & salutis; illud melancholicum nominatur, hoc sanguineum. Ac rursum alia duo; Phlegmaticum, frigidum & humidum; & cholericum, calidum & siccum. Inter hæc autem media temperatio fieri potest, in qua nullum horum extremum abundet, siue quoad gradus, siue quoad operationes. Quod si extremum frigidum declinauerit, facilius ruet ad interitum, quam si ad calidum declinaret. Ad extremum enim deterius mortisque cognatum declinabit: & maiorē tum operationis, tum vitæ latitudinē amittet. Quare facilius ad sanitatē & mediam temperiem reducitur id, quod ad nimis calidum; quam id, quod ad nimis frigidum declinauerit. Quoniam minor in illo, quam in hoc, operationis & vitæ læsio facta est.

DE VIBVS INDIITIS TEMPERATIO QUAE COGNOSCATUR.

CAPVT IX.

Temperamentis elementa, humores, et anni tempora similia.

Quatuor igitur præcipua numerantur temperationum genera, cholericum, sanguineum, phlegmaticum, melancholicum. Quæ tum quatuor elementis respondent, tum humoribus quatuor, ex quibus constare creduntur corpora nostra, tum verò etiam quatuor anni temporibus; tamen non magnopere consentiente Galeno, qui in primo de temperam. lib. cap. 4. neque ver humidum & calidum, neque autumnum siccum & frigidum esse contendit. Quia in re plurimum reprehensus est ab Auerroë argumentisque pluribus confutatus comm. 24. in prim. Cant. Inter hæc autē plurimæ immò innumerabiles profus fieri temperationes possunt magis aut minus temperatæ vt magis aut minus ab extremis recesserint.

Temperations indicia.

Ceterum quantum sit cuiusque hominis temperatio, ex his potissimum signis coniectabimur: ex tactu, carne, adipe, pilo, colore externo corporis, membrorum figura, eorumque facili aut difficili passione, appetentia cibi, operationibus omnibus, affectibus animæ, somnis, ac denique excrementis. Ita tamen, vt non ex vno horum aliquo

duntaxat iudicium fiat, sed aut ex omnibus aut certè ex pluribus.

Primum igitur consulendus est tactus, tanquam æquissimus & optimus principum illarum, tactilium qualitatum iudex, quibus temperatio queque constat. Etenim in aere temperato, & reliquis omnibus oportunis conditionibus, temperati hominis tactus excessum facile iudicabit. Nam si nihil patiat, neque à corpore, quod tangit calefiat, aut refrigeretur, neque humetetur aut sicceat; illud quoque temperatum esse manifestum fuerit. Sin autem patiat, ea nimirum qualitas abundabit, qua potest in aliud agere. Hinc est, quod humana cutis, vt est omnium partium maxime temperata sentitque vel minimum qualitatum excessum, ita ad dignoscendas corporum temperationes aptissima est. Qui verò tam exquisita temperatione non consistit, si excessum aut defectum qualitatis à mediocritate recessentis noverit; faciliè nihilominus poterit habita illius ratione, atque excessu aut defectu computato, de aliis iudicare. Immo in qualitatibus passivis, humore & siccitate, adhibenda ferè est ratiocinatio quoque, vt verè admonuit Galenus in altero eiusdem operis lib. cap. 3. Alioqui fiet interdum, vt tactu humidum & molle corpus illud iudicetur; quod siccum fuerit & durum; contra verò siccum & durum illud videatur, quod humidum sit & molle. Humor namque potest à frigore congelari, & duritas actione caloris liquecere; illudque videbitur durum, hoc molle.

tactus.

Corpus tamen, quod naturalem & convenientem sibi dispositionem habeat; solo tactu tum in actiuo, tum in passiuo qualitatibus sine errore iudicabitur. Atque illud, quod sentitur molle, si non summum, sed moderatum calorem habeat, verè humidum; quodque videtur humidum, si non maxime, vt glacies, sed temperatè refrigeret, absque errore siccum esse statuetur. Hæc autem examinare atque pensare rationis est opus.

Cum tactu adhibenda interdum ratiocinatio.

Deinde consideranda est caro. Nam multa & rubra caro humidam & calidam temperationem prode, cum soliditate membrorum & virium firmitate. Cum enim caro, humida sit corporis pars; si fuerit multa, multum humorem; si autem rubra, copiosum sanguinem & spiritum & ideo calorem continebit. At ubi cum multa carne multum quoque calor inest, calore scilicet perfectè coquente; membrorum omnium firmitas magna que virtus cosequitur. Quod si non ex inedia, vigilia, aliæque simili causa; sed naturali habitu corpus sit gracile, parumque omnino carnis habeat, sed rubore aspersum: rubor quidem caloris, sed gracilitas siccitatis indicia sunt. Propterea siquidem gracile sit, quod parum alimentarij humoris opponat carni, non aliam ob causam, nisi quia humidum ægrè & vix copulatur cum sicco, vt in lateribus siccis & calce videre est; quæ copulari nequeunt, nisi antea madescant lateres. Iam si carnem minimè rubram videas; & multa humorem, ex pauca siccitatem perinde colliges; vtramque cum valdè moderato calore & potius cum frigore coniunctam: Quia in re magna profus, vt in ceteris, latitudo est varietasque plurima. Denique caro mollis humidam iudicatur, dura sicca.

Caro.

Carni proximus est adeps. Is si multus fuerit, humorem & frigus; si nullus, siccitatem & calorem, si mediocritas, temperatas qualitates indicat.

Tenuio-

Tenuiores namque & vntose sanguinis partes, dum agente calore ex venis exudant, si in calidas incidant partes, caloris alimentum sunt ab eoque resoluuntur; si frigidis occurrant, adhærescunt, coagulantur, & fit adeps. Hanc ob causam feminæ maribus pinguiores sunt & adiposiores; quia & corporis temperatione frigidiores, & plurimum domi sedentes materiam illam exercitatione corporis non resoluunt. Contrâ verò circa iecur nullus concrevit adeps, vt circa intestina plurimus; propter magnum illius membri calorem. Pinguis quòque & obassis hominibus parua admodum insunt venæ, sanguisque exiguus: quorum vtrumque frigoris argumentum est. Vt si corpus, quod amplas venas habeat, pingue sit; existimandum sit non esse sua natura, sed ex consuetudine victusque ratione. Sicut enim curis, labore, ac tenui victu extenuatur id, quod angustas habet venas, pingueque esse debuisset; ita iucundè, otiosè, ac delicatè viuendo pinguescere illud potest, quod natura gracile est. Melancholici autem iniuria quidem siccitatis aut etiam atri humoris, quo continentur afflicti sunt, haud magnopere pinguescunt: corque cum inter corporis partes calidissimum sit, quo quomodo adiposum est. Verùm in illis quidem, dum siccitas multam arceat pinguedinem, aliquam carni permistam reponit frigus. Cordis autem adeps nequaquam ex illius temperatione nascitur (est enim calidissima, quæ materiam totam resolvere ac deorare debet:) sed ex cura singulari & prouidentia naturæ circa præcipui membri conseruationem satagentis; vt adipe circumiecto refrigeretur, nimiaque siccitate impediatur, quæ ex perenni motu criti possit. Sed & calor in interioribus præsertim finibus partèque inferiori viget, vbi nullus vnquam adeps.

Quo loco explicare licet eam, quæ est inter medicos, difficultatem: vtra nam temperatio, melancholica ne an cholericâ, corpus faciat magis macilentum. Etenim corpus melancholicum per se & ex parte materiæ videtur debere omnium macilentissimum: quoniam cum frigidum sit & siccum, minimum habet sanguinis; & idè vntositatis illius, quæ adipi materiam suppeditat. Omnino tamen & absolute à cholericâ superatur: quia vt est calidum & siccum, sic vtroque adipis principio caret; principio inquam passiuo & materia, quæ est humor, atque actiuo & efficiente, quod est frigus, quod saltem in melancholico reperitur, et si quid ex sanguine vntositatis accedat, potest illud in adipem mutare. Ad sunt etiam pituita permulta & humores incocti, quibus humescunt membra, suntque ad pinguescendum apta. Et hæc quidem erit tertia temperationis coniectura.

Quarta verò petenda erit ex pilis. Nam si pilus aut omnino non oriatur, aut tarde, aut non tam copiosus, vt par esset, frigoris & humoris argumentum est. Frigoris, quoniam tenuis calor materiam non valet resolvere, nec eam expellere, nec aperire poros & vias quibus ea materia extrudatur. Humoris, quia abundet aqueus humor minimè aptus, qui resoluatur in pilum. Contrâ si cito adueniat, siccitatem arguit & ca-

lorem. Nascitur enim siccitate materiam vel in prima ætate, quæ humidissima esse solet, suppeditante, & calore illam resolvente.

Sed multò certior erit coniectura, si pilus sit crassus & frequens, vt hirsutum faciat corpus. Nam vtrumque ex multa materia fumosa, crassa, & adulta, à vehementi calore resoluta nascitur. Idcirco pilosos homines, cum calore & siccitate abundant, libidinosos & in venem procliuos esse affirmavit Philosophus in capite 5. libri 4. de animalium ortu, & Problef. 32. section. 4. & Problef. 26. section. 10, propterea quòd multum habeant excrementi resoluti & separati: Magnùmque calorem, quo ad expellendum prouocantur. Eos verò, qui pilum habeant perpaucum seu rarum & tenuem, frigidos esse animaduertimus, siue humidi sint, siue siccis. Nam siue materiam pili contineant, siue non contineant, perinde est, nisi calorem habeant, quo & eam resolvere & emittere possint. Qui verò inter hos medij sunt, medio quoque modo sese habent.

Iam pilus crispus, præsertim niger, calorem & siccitatem significat. Et si namque aut halitus imbecillitate, qui rectam sibi viam parare nequit, aut ex cutis duritie, quæ halitum rectè moueri prohibet, aut ex pororum & meatuum obliquitate, quæ pilum quòque ad obliquitatem trahit, crispus interdum pilus fit: plerumque tamen ex calore & siccitate efficitur. Nam quæ alia sit causa, cur arthropibus omnibus crispus nascatur pilus? Eiusmodi enim quidpiam pilo accidit, quale corio aut neruo, dum ad ignem contracta contorquentur.

Nigredo eandem indicat temperationem. Quippe ex eo nascitur, quòd deustus vehementi calore halitus, in fuliginem quasi mutatur. Albedo contra frigidum & phlegmaticum habitum ostendit: siquidem pilus albus ex pituita oritur, & in senibus ex caloris inopia. Denique pilus flauus ac rufus temperatarum magis qualitatium indicia erunt: quoniam flauus fit ex habitu non magnopere adusto: rufus ex media quadam materia inter pituitosam & biliosam. Ad hæc tamen magis, quàm ad illam, accedit: & idè flauus sanguineam, rufus cholericam potius constitutionem dabunt.

Verùm ex totius corporis exteriori colore quinta tibi coniectura erit non leuis, nec omnino incerta. Nam color albus frigida & phlegmaticæ temperationis indicium est, subniger & subrufus cholericæ: etsi subniger splendore quopiam temperatus adustam habet melancholicam. Rubescens demum sanguineæ, & citrinus seu obscurus & fuscus sine nitore melancholicæ. Sed tùm Auicenna, tùm Auerroes in primo Cant. particula 42. sapienter monuerunt habendam rationem non esse coloris eius, quem induxit regio, quam incolimus, sed illius, quem natura ipsa in corporibus nostris produxit.

Sexta coniectura erit ex membrorum figura. Quippe amplitudo & rectitudo pectoris & thoracis, manuum, pedum, & extremitatum omnium, magnitudo musculorum, venarum, pullus, ac ca-

Femine maribus pinguiores.

Vena ob esu ha-mosibus ex-gua.

Cordis adeps mdo.

Quæ temperatio magis macilentum.

Pilus.

Philos libidinosi.

Pilus crispus vnde.

Pilorum color.

Corporis color.

Membrorum figura.

B

*Membrorum
figura.*

terorum similibus, optimaque iuncturam compactio, calorem omnino ostendunt: quoniam ea est illius vis, ut rarefaciat, dilaret, extendat, & omnino augeat. Venarum autem illud proprium est, ut si ampla sint, sanguinem multum & ideo calorem contineant. Horum contraria frigoris signa sunt. Tamen in magno capite oculos paruos iracundi hominis signum esse Hippocrates in 2. Epidamiorum lib. sect. 6. dixerit. At asperitas curvataque membrorum & cartilaginea eminentia, praesertim in gutture & naso propter circumiectorum musculorum extenuationem, & omnino tenuis & aquilinus nasus, siccitatis, eorumque opposita humoris argumenta sunt. Voluit etiam Galenus in extremo lib. de optima corporis nostri constitutione magnitudinem significare humorem, parvitatemque siccitatem; hoc est multam aut parvam materiam, propter quam totum corpus & partes eius singulae maiores aut minores evaserint.

Septima quaerenda erit ex facili aut difficili passione mutationeque ab externis qualitatibus. Nam singula facilius à simili, quam à dissimili & contrario afficiuntur & patiuntur. Quare si corpus à qualitate quapiam citò & facile mutetur, ea nimirum illius temperatio fuerit.

Passio.

Huius similis est octava, in qua ciborum appetentia considerabitur. Quoniam unumquodque instigante natura appetit sibi simile: talique iudicabitur esse corporis temperatio, qualis fuerit quaesitus cibus.

*Appetentia
cibi.*

Non in operationibus consistit. Etenim corpus, quod operationem animalis omnem perfectissime obicit, optimè sanè temperatum iudicandum erit. At vehemens & concitata operatio, caloris, nimiumque festina & accelerata, nimij omnino caloris argumentum fuerit. Propterea ballos, celeri lingua praeditos, atræ bilis humori obnoxios biliososque esse scripsit Hippocrates. Debilis autem, tarda, & segnis actio haud dubie à frigore proficiscitur. Quanquam ex accidenti interdum fit, ut debilem calor operationem faciat, dum plus aequo consumit & resolvit: iuuet autem frigus, si calor ab eo ad interiora compulsus ad vehementius operandum totus colligatur. Sic enim & dormientes melius coquimus cibos, & hyeme alimento largiore vescimur. Quoniam, ut est in Aphorismo. 15. sect. 1. ventres eo tempore calidissimi sunt.

Operatio.

Decimam affectus animae subministrabunt. Namque iracundia & omnis ardor animi ad persequendum bonum & fugiendum malum, solertia, perspicacitas ingenij, eudacia, inuerecundia, morum omnium virilitas, certa caloris signa esse possunt: frigorisque ea, quae his opponantur. Perseuerantia verò in ira, furore aut mansuetudine; laboris tolerantia & patientia, siccitatem arguant. Contrà ab omni affectu facile permoveri, omnisque inconstantia, leuitas morum, & effeminatus penè animus, humorem. Quorum utrumque tum in maribus & feminis, tum in viris & pueris obseruare licet. Nam mares & viri propter siccitatem constantes magis sunt nec facile mouentur: feminae ac pueri propter humorem vel leuissima ex causa.

Affectus animi.

Somnia.
A Vndecima est somniorum. Cum enim ea frequentissime somniamus, ad quae corporis temperatio & humorum vis nos magis inclinat; qualia ferè fuerint somnia iucunda, aut tristia, aut truculenta, aut cuiusvis alterius generis; talem colligemus esse nostri corporis habitum & naturam.

Excrementa.
B Postrema excrementis continetur & superfuitatibus corporis; faecibus, vrina, sputo, muco, & similibus. Ex quibus ut in illis cholera, pituita, alteriusque humoris excessus quispiam cernitur, familiare medicis est nostrorum corporum temperationem coniectare. Sed vniuersè hoc loco satis fuerit dixisse; ex ijs, si non medicamentorum vi educantur, sed spontè natum secerentur eijciantur: sintque acuta, pungentia, adusta, beneocta, plurimum tineta, ac demum vehementer olentia, calidam temperationem iudicari possent; frigidam, si secus.

DE HIS QVAE CVM
temperacione coherent.

CAPVT. X.

V

Erùm de temperatione, tum vniuersa, tum humana, satis dictum sit: neque enim accurata magis consideratio ad hunc locum pertinet. Sed illa potius, quae eorū est cum temperatione coherent; siue tanquam partes & principia illius, siue tanquam affectiones & accidentia eam consequentia. Principia ferè sunt, vitalis calor, qui totius huius viuientium temperationis praecipuus auctor est & moderator: spiritus, velut subiectum & vehiculum, quo is calor per vniuersum corpus distribuitur: innatus denique humor & primigenius, velut caloris pabulum & fomentum singulare.

*Temperacionis
principia.*

Temperacionem quae consequuntur.
D Quae verò ex temperatione consequuntur, sunt haec, sexus maris & feminae, qui ex diuersa corporis temperatione nascuntur: aetates, quae tum ex temperationis mutatione certis durationibus ac periodis contenta, in tota animalium vita distinguuntur: sanitas & aegritudo, quae nil aliud esse existimantur, quam temperatus & intemperatus corporis habitus, qui perfectarum aut imperfectarum operationum principium est: vita, quae in debita & conuenienti temperatione conseruatur: ac demum vitae opposita mors, quae temperationis illius dissolutionem consequitur. quibus omnibus expositis perfecta prorsus habebitur animati corporis temperationis cognitio.

De